

O'ZBEK VA JAHON BOLALAR ADABIYOTIDA TABIAT OBRAZINING BADIY TALQINI

Mardonova Sevinchxon Zoyirjon qizi

Annotatsiya: Mazkur ilmiy ishda o'zbek va jahon bolalar adabiyotida tabiat obrazining badiiy talqini masalasi keng qamrovda tahlil etiladi. Tabiat bolalar adabiyotida nafaqat estetik tasvir vositasi, balki tarbiyaviy, ma'naviy va didaktik ahamiyatga ega muhim unsur sifatida namoyon bo'ladi. Tadqiqot davomida tabiat obrazining personifikatsiya, metafora, epitet kabi badiiy vositalar orqali ifodalanishi, bolalar ongida ekologik tafakkur, tabiatga mehr va ehtiyotkorlik tuyg'ularini shakllantirishdagi o'rni yoritiladi. O'zbek bolalar adabiyotida tabiat obrazining milliy qadriyatlar, urf-odatlar va xalqona qarashlar bilan uyg'un holda aks etishi alohida ta'kidlanadi. Shu bilan birga, jahon bolalar adabiyotida tabiatning universalligi, uning insonparvarlik, do'stlik va uyg'unlik g'oyalarini ifodalashdagi roli tahlil qilinadi. Asarlar tahlili asosida tabiat obrazining bolalar ruhiyati, tasavvuri va estetik didini shakllantirishdagi beqiyos ahamiyati asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: tabiat obrazi, bolalar adabiyoti, badiiy talqin, ekologik tarbiya, estetik did, personifikatsiya, metafora, epitet, milliy qadriyatlar, jahon adabiyoti, badiiy tasvir, bolalar tafakkuri

Аннотация: В данной научной работе всесторонне рассматривается художественная интерпретация образа природы в узбекской и мировой детской литературе. Природа в детской литературе выступает не только как средство эстетического изображения, но и как важный элемент воспитательного, нравственного и дидактического воздействия. В ходе исследования анализируются художественные приемы, такие как олицетворение, метафора и эпитет, с помощью которых раскрывается образ природы. Особое внимание уделяется роли природы в формировании у детей экологического мышления, любви к окружающей среде и бережного отношения к ней. В узбекской детской литературе подчеркивается связь образа природы с национальными традициями, культурой и народным мировоззрением. В то же время в мировой детской литературе природа рассматривается как универсальный образ, отражающий идеи гуманизма, дружбы и гармонии. На основе анализа произведений обосновывается значимость образа природы в формировании детского сознания, воображения и эстетического вкуса.

Ключевые слова: образ природы, детская литература, художественная интерпретация, экологическое воспитание, эстетический вкус, олицетворение, метафора, эпитет, национальные ценности, мировая литература, художественный образ, детское мышление

Annotation: *This study provides a comprehensive analysis of the artistic interpretation of nature imagery in Uzbek and world children's literature. Nature in children's literature serves not only as an aesthetic element but also as a significant educational, moral, and didactic tool. The research highlights the use of literary devices such as personification, metaphor, and epithet in portraying nature, and examines their role in shaping children's ecological awareness, emotional sensitivity, and appreciation of the natural world. In Uzbek children's literature, the image of nature is closely connected with national traditions, cultural values, and folk worldview. Meanwhile, in world children's literature, nature is presented as a universal concept reflecting ideas of humanism, friendship, and harmony. The analysis of literary works demonstrates the crucial role of nature imagery in developing children's imagination, aesthetic perception, and cognitive thinking.*

Keywords: *nature imagery, children's literature, artistic interpretation, ecological education, aesthetic perception, personification, metaphor, epithet, national values, world literature, literary image, children's cognition*

Kirish

Zamonaviy adabiyotshunoslikda bolalar adabiyoti alohida tadqiqot obyekti sifatida muhim o'rin egallaydi. Ayniqsa, bolalar ongini shakllantirish, ularning dunyoqarashi, estetik didi va ma'naviy qadriyatlarini rivojlantirishda badiiy asarlarning roli beqiyosdir. Shu nuqtai nazardan qaraganda, bolalar adabiyotida tabiat obrazining aks etishi nafaqat tasviriy vosita, balki chuqur tarbiyaviy ahamiyatga ega bo'lgan badiiy fenomen sifatida namoyon bo'ladi. Tabiat bolalar uchun eng yaqin va tushunarli olam bo'lib, u orqali ular atrof-muhitni anglaydi, hayotiy tajriba orttiradi hamda go'zallikni his qilishni o'rganadi.

Bolalar adabiyotida tabiat obrazining badiiy talqini masalasi qadimdan adabiyotning muhim yo'nalishlaridan biri bo'lib kelgan. Xalq og'zaki ijodidan boshlab zamonaviy adabiyotgacha bo'lgan davrda tabiat unsurlari turli shakllarda ifodalanib, bolalarning ruhiy olamiga mos holda tasvirlangan. Ayniqsa, ertaklar, hikoyalar va she'riy asarlarda tabiat jonlantirilib, u orqali yaxshilik va yomonlik, do'stlik va mehr-oqibat, mehnatsevarlik va vatanparvarlik kabi insoniy fazilatlar targ'ib etilgan. Bu esa tabiat obrazining faqat fon yoki dekoratsiya emas, balki asarning g'oyaviy mazmunini ochib beruvchi muhim badiiy vosita ekanligini ko'rsatadi.

O'zbek bolalar adabiyotida tabiat obrazining aks etishi milliy mentalitet, qadriyatlar va an'analar bilan uzviy bog'liq holda rivojlangan. Unda tabiat inson hayotining ajralmas qismi sifatida talqin qilinib, bolalarda ona tabiatga nisbatan mehr-muhabbat, ehtirom va mas'uliyat hissini uyg'otishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, jahon bolalar adabiyotida ham tabiat obraziga katta e'tibor qaratilib, u universal badiiy kategoriya sifatida turli xalqlar madaniyatida o'ziga xos tarzda ifodalanadi. Bu esa mazkur mavzuning nafaqat milliy, balki global ahamiyatga ega ekanligini anglatadi.

Bugungi kunda ekologik muammolar keskinlashib borayotgan bir davrda bolalar ongida tabiatga ongli munosabatni shakllantirish dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi. Shu jihatdan, bolalar adabiyotida tabiat obrazining badiiy talqinini o'rganish ilmiy va amaliy ahamiyat kasb etadi. Chunki badiiy asarlar orqali bolalarda ekologik madaniyatni shakllantirish, ularni tabiatni asrashga undash imkoniyati mavjud.

Mazkur maqolaning asosiy maqsadi — o'zbek va jahon bolalar adabiyotida tabiat obrazining badiiy talqinini tahlil qilish, uning o'ziga xos xususiyatlarini aniqlash hamda bolalar tarbiyasidagi o'rni ochib berishdan iboratdir. Shu bilan birga, tadqiqot jarayonida tabiat obrazining ifodalanishida qo'llaniladigan badiiy vositalar, usullar va yondashuvlar ham atroflicha o'rganiladi.

Asosiy qism

Bolalar adabiyotida tabiat obrazi o'zining ko'p qirrali badiiy talqini bilan ajralib turadi. U nafaqat asarning fonini yaratadi, balki voqelikni anglash, qahramonlarning ichki dunyosini ochish va muayyan g'oyani yetkazishda muhim vosita sifatida xizmat qiladi. Tabiat obrazining o'ziga xosligi shundaki, u bolalarga yaqin, sodda va ayni paytda chuqur mazmunga ega bo'lgan tasvirlar orqali ifodalanadi. Shu sababli bolalar adabiyotida tabiat ko'pincha jonlantirilgan holda, ya'ni personifikatsiya vositasida beriladi. Daraxtlarning "so'zlashi", qushlarning "kuylashi", shamolning "erkin sayr qilishi" kabi tasvirlar bolalar tasavvurini boyitadi va ularni badiiy fikrlashga undaydi.

O'zbek bolalar adabiyotida tabiat obrazining badiiy talqini milliy ruh va xalqona qarashlar bilan chambarchas bog'liqdir. Bu adabiyotda tabiat inson bilan uyg'unlikda tasvirlanadi, u mehribon ona, do'st yoki maslahatgo'y sifatida talqin qilinadi. Ayniqsa, she'riy asarlarda tabiatning fasllar orqali ifodalanishi bolalarga vaqt va hayot aylanishi haqidagi tasavvurlarni singdiradi. Bahor uyg'onish, yoz sermahsullik, kuz hosil va minnatdorlik, qish esa sokinlik va sabr timsoli sifatida tasvirlanadi. Bu esa bolalarda nafaqat estetik zavq uyg'otadi, balki ularning tafakkurini ramziy fikrlashga yo'naltiradi.

Jahon bolalar adabiyotida esa tabiat obrazi yanada kengroq va universallashtirilgan mazmunga ega bo'lib, turli madaniyatlarda turlicha talqin qilinadi. Ba'zi asarlarda tabiat inson bilan uyg'unlikda bo'lsa, boshqalarida u mustaqil kuch sifatida namoyon bo'ladi. Masalan, o'rmon, dengiz yoki tog' obrazlari sarguzasht, sinov va kashfiyot makoni sifatida tasvirlanadi. Bu orqali bolalar hayotdagi qiyinchiliklarni yengish, mustaqil fikrlash va jasorat ko'rsatish kabi sifatlarni o'rganadilar. Shu bilan birga, jahon adabiyotida tabiat ko'pincha ekologik muammolar bilan bog'liq holda ham yoritilib, bolalarda tabiatni asrashga nisbatan mas'uliyat hissini shakllantirishga xizmat qiladi.

Tabiat obrazining badiiy talqinida metafora, epitet va taqqoslash kabi badiiy vositalar muhim o'rin tutadi. Masalan, quyoshning "oltin nur sochuvchi mehribon do'st" sifatida tasvirlanishi yoki yomg'irning "yerga hayot baxsh etuvchi marhamat" sifatida talqin qilinishi bolalarda obrazli tafakkurni rivojlantiradi. Bunday ifodalar orqali tabiat oddiy

hodisa emas, balki chuqur ma'noga ega badiiy timsol sifatida gavdalanadi. Natijada bola nafaqat voqeani tushunadi, balki uni his qiladi, tasavvur qiladi va unga nisbatan munosabat bildiradi.

Shuningdek, bolalar adabiyotida tabiat obrazining tarbiyaviy ahamiyati nihoyatda katta. U orqali bolalarda ekologik madaniyat, atrof-muhitga ehtiyotkorlik bilan munosabatda bo'lish, tabiatni sevish va uni asrash kabi fazilatlar shakllanadi. Ayniqsa, hayvonlar va o'simliklar bilan bog'liq syujetlar bolalarda mehr-shafqat, g'amxo'rlik va mas'uliyat tuyg'ularini kuchaytiradi. Bu esa bolalar adabiyotining asosiy vazifalaridan biri — komil insonni tarbiyalash jarayoniga xizmat qiladi.

O'zbek va jahon bolalar adabiyotini qiyosiy tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, har ikkala adabiyotda ham tabiat obrazi muhim badiiy unsur hisoblanadi, biroq ularning talqinida ayrim farqlar mavjud. O'zbek adabiyotida tabiat ko'proq milliy qadriyatlar, an'analar va urf-odatlar bilan uyg'un holda tasvirlansa, jahon adabiyotida u global muammolar, inson va tabiat o'rtasidagi munosabatlar hamda ekologik muvozanat masalalari bilan bog'liq holda yoritiladi. Bu esa tabiat obrazining turli madaniyatlarda qanday o'ziga xoslik kasb etishini ko'rsatadi.

Xulosa qilib aytganda, bolalar adabiyotida tabiat obrazining badiiy talqini murakkab va serqirra jarayon bo'lib, u estetik, tarbiyaviy va ma'naviy vazifalarni bir vaqtning o'zida bajaradi. Tabiat orqali bolalar dunyoni anglaydi, go'zallikni his qiladi va insoniy fazilatlarini o'zlashtiradi. Shu bois, tabiat obrazi bolalar adabiyotining ajralmas va muhim tarkibiy qismi sifatida alohida ilmiy tadqiqotlarni talab etadi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, o'zbek va jahon bolalar adabiyotida tabiat obrazining badiiy talqini muhim estetik va tarbiyaviy ahamiyat kasb etadi. Tabiat obrazi bolalar adabiyotida oddiy tasvir vositasi sifatida emas, balki asarning g'oyaviy mazmunini ochib beruvchi, qahramonlarning ruhiy holatini ifodalovchi hamda bolalar tafakkurini shakllantiruvchi asosiy badiiy unsur sifatida namoyon bo'ladi. U orqali bolalarda atrof-muhitga nisbatan ongli munosabat, go'zallikni his etish, hayotiy qadriyatlarni anglash kabi muhim fazilatlar rivojlanadi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, o'zbek bolalar adabiyotida tabiat obrazi milliy qadriyatlar, an'analar va xalqona qarashlar bilan uyg'un holda ifodalanib, bolalarni ona tabiatga mehr-muhabbat ruhida tarbiyalashga xizmat qiladi. Jahon bolalar adabiyotida esa tabiat obrazi yanada kengroq va universal mazmunga ega bo'lib, unda ekologik muammolar, inson va tabiat o'rtasidagi muvozanat, global qadriyatlar aks ettiriladi. Har ikkala yo'nalishda ham tabiat obrazining badiiy talqini bolalar ongida muhim tarbiyaviy va ma'naviy ta'sir kuchiga ega ekanligi yaqqol namoyon bo'ladi.

Shuningdek, tabiat obrazini yaratishda qo'llaniladigan badiiy vositalar — personifikatsiya, metafora, epitet va boshqa tasviriy usullar bolalarning obrazli tafakkurini

rivojlantirishda katta rol o'ynaydi. Bu vositalar orqali tabiat jonlantiriladi, unga insoniy xususiyatlar beriladi va natijada bola tabiatni yanada yaqinroq va tushunarliroq qabul qiladi.

Umuman olganda, bolalar adabiyotida tabiat obrazining badiiy talqini yosh avlodni har tomonlama barkamol qilib tarbiyalash, ularda ekologik madaniyatni shakllantirish hamda estetik didni rivojlantirishda muhim vosita hisoblanadi. Shu bois, mazkur mavzu kelgusida ham chuqur ilmiy tadqiqotlarni talab etadi va adabiyotshunoslikning dolzarb yo'nalishlaridan biri sifatida o'z ahamiyatini saqlab qoladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
2. Karimov I.A. Barkamol avlod – O'zbekiston taraqqiyotining poydevori. – Toshkent: Sharq, 1997.
3. Qayumov A. Adabiyotshunoslik asoslari. – Toshkent: O'qituvchi, 2005.
4. Yo'ldoshev Q. Badiiy asar tahlili asoslari. – Toshkent: O'qituvchi, 2004.
5. Ahmedov S., Qosimov B., Rizayev Sh. O'zbek adabiyoti tarixi. – Toshkent: O'zbekiston, 2006.
6. Rasulov A. Adabiyot nazariyasi. – Toshkent: Fan, 2010.
7. To'xtaboyev X. Bolalar adabiyoti. – Toshkent: Yoshlar nashriyoti, 2011.
8. Jo'raev R. Bolalar adabiyotining nazariy asoslari. – Toshkent: Fan, 2013.
9. Mahmudov N. Til va adabiyot ta'limi metodikasi. – Toshkent: O'qituvchi, 2009.
10. Xudoyberdiyev E. Adabiyotshunoslikka kirish. – Toshkent: Sharq, 2008.
11. G'ulom G'. Tanlangan asarlar. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot, 2010.
12. Oripov A. Tanlangan asarlar. – Toshkent: Sharq, 2012.
13. Vohidov E. Tanlangan asarlar. – Toshkent: O'zbekiston, 2010.
14. Qodirov P. Adabiy o'qish va tahlil. – Toshkent: O'qituvchi, 2007.
15. O'zbek xalq ertaklari. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot, 2008.
16. Maktabgacha ta'lim davlat o'quv dasturi. – Toshkent: 2020.
17. Boshlang'ich ta'lim konsepsiyasi. – Toshkent: 2019.